קיצור שלחן ערוך — דיני הלשה ואפית המצות

תַּנּוּר שֶׁאָפוּ בּוֹ חָמֵץ כְּשֶׁרוֹצֶה לֶאֱפוֹת בּוֹ מַצּוֹת צָרִיךְ לְהַכְשִׁירוֹ עַל יְדֵי לִבּוּן בָּאוּר, דְּהַיְנוּ שֶׁיַּסִּיקוּ כָּל כָּךְ עַד שֶׁיִּהְיוּ נִיצוֹצוֹת נִתָּזִין מִמֶּנּוּ, כִּי בְּפָחוֹת מִזֶּה לֹא הֲוֵי לִבּוּן גָּמוּר. וְצָרִיךְ לְזָהֵר שֶׁיֵּלְכוּ הַגֶּחָלִים עַל פְּנֵי כֻלּוֹ. וְטוֹב וְיָשָׁר הוּא, לְגָרְפוֹ וּלְנַקּוֹתוֹ הֵיטֵב אַחַר הַהֶסֵק, וּלְהַמְתִּין עַד שֶׁיִּצְטַנֵּן קְצָת, וְאַחַר כָּךְ יַחֲזוֹר וְיַסִּיקֶהוּ לַאֲפִיַּת הַמַּצּוֹת, וְלֹא מִיָּד אַחַר הַלִּבּוּן.

יֵשׁ נוֹהֲגִין לָטוּחַ אֶת הַתַּנּוּר בְּקַרְקַע חָדָשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לְהַכְשִׁירוֹ עַל יְדֵי הֶסֵק. שֶׁהֶחָמֵץ הַבָּלוּעַ בְּגַגּוֹ וּבְקִירוֹתָיו, הוּא נִפְלָט עַל יְדֵי לִבּוּן מֵהַשַּׁלְהֶבֶת שֶׁמַּסִּיקִין לַאֲפִיַּת הַמַּצּוֹת, וּמִנָּהָג יָפֶה הוּא, וּבִלְבַד שֶׁיָּטוּחוּ אוֹתוֹ בְּקַרְקַע עָבֶה כָּעֲבִי אֶצְבַּע אוֹ יוֹתֵר עַל פְּנֵי כֻלּוֹ. אֲבָל טִיחַ מוּעָט אֵינוֹ מוֹעִיל כְּלוּם.

אֵין לָשִׁין וְאֵין עוֹשִׁין אֶת הַמַּצּוֹת אֶלָּא בְּבַיִת מְקֹרֶה, וְלֹא כְּנֶגֶד חַלּוֹן פָּתוּחַ, אֲפִלּוּ אִם אֵין הַחַמָּה זוֹרַחַת שָׁמָּה. אֲבָל אִם הַחַלּוֹנוֹת נְעוּלִים וְיֵשׁ בָּהֶן זְכוּכִית, מֻתָּר אִם אֵין הַחַמָּה זוֹרַחַת שָׁמָּה. אֲבָל אִם הַחַמָּה זוֹרַחַת שָׁמָּה, לֹא מַהֲנֵי חַלּוֹן זְכוּכִית, אֶלָּא צָרִיךְ לִפְרֹס וִילוֹן בִּמְקוֹם זְרִיחַת הַחַמָּה. וְכֵן צְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא יְהֵא הַבַּיִת מָסָק וָחָם (תנ"ט).

אֵין לָשִׁין עִסָּה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מֵשִּׁעוּר חַלָּה. וְטוֹב לְמַעֵט, כִּי שִׁעֲרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִם הָעִסָּה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִשִּׁעוּר חַלָּה, אִי אֶפְשָׁר לַעֲסֹק בָּהּ בְּפַעַם אַחַת, וְחֵלֶק מִמֶּנָּהּ מָנָח בְּלֹא עֵסֶק, וְיֵשׁ לָחוּשׁ פֶּן יִתְחַמֵּץ. אִם לָשׁ עִסָּה רַבָּה, לֹא יוֹסִיף קֶמַח לְעַבּוֹתָהּ (תנ"ו תנ"ז תנ"ט).

לֹא יִדְחוֹק אֶת הַקֶּמַח לְתוֹךְ הַמְּדָה, כִּי יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁלֹּא יְהֵא נִלּוּשׁ יָפֶה וְיִשָּׁאֵר בְּתוֹךְ הַמַּצָּה מַשֶּׁהוּ קֶמַח. וּכְשֶׁיָּבוֹא אַחַר כָּךְ בַּתַּבְשִׁיל, יִתְחַמֵּץ. גַּם יְזָהֲרוּ שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֶת הַקֶּמַח סָמוּךְ לַמַּיִם, שֶׁלֹּא יִפּוֹל מֵאֲבַק הַקֶּמַח לְתוֹךְ הַמָּיִם, וְכֵן הַמּוֹדֵד אֶת הַקֶּמַח, לֹא יִתְקָרֵב אֶל הָעִסָּה אוֹ אֶל הַמָּיִם. וְטוֹב לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֶת הַיָּד עַל הַקֶּמַח שֶׁלֹּא לְצָרֶךְ, כִּי הַיָּד מְחַמֶּמֶת קְצָת (תנו תנט).

הַכְּלִי שֶׁלָּשִׁין בּוֹ, צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהּ שׁוּם נָקֵב אוֹ סֶדֶק, שֶׁיּוּכַל לְהִשָּׁאֵר שָׁם מַשֶּׁהוּ עִסָּה וְתִתְחַמֵּץ. וְלֹא יַנִּיחַ הַכְּלִי בִּשְׁעַת לִישָׁה עַל כָּרִים וּכְסָתוֹת פֶּן תִּתְחַמֵּם. וְיִזָּהֵר שֶׁלְּאַחַר כָּל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה [דַּקָּה] (מִנּוּטִין) יְנַקֶּה אֶת הַכְּלִי הֵיטֵב, וְגַם יִרְחַץ יָדָיו הֵיטֵב. וְכֵן הַדַּפִּין וְהָעֲצִים שֶׁמְּגַלְגְּלִין בָּהֶם, יַשְׁגִּיחוּ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶם שׁוּם נָקֵב אוֹ סֶדֶק. וּלְכָל הַפָּחוֹת לְאַחַר שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה [דַּקָּה] (מִנּוּטִין) יְנַקּוּ אוֹתָם הֵיטֵב. וְכֵן הַכֵּלִים שֶׁמְּנַקְּבִים בָּהֶם, שֶׁלֹּא יְהֵא עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ עִסָּה. וְכֵן הַמַּרְדֵּדָה שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ אֶת הַמַּצּוֹת לְתוֹךְ הַתַּנּוּר, צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהּ שׁוּם סֶדֶק, שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בָּהּ עִסָּה וְיִתְחַמֵּץ (תנ"ט).

אִם נָפַל לְתוֹךְ הָעִסָּה אֵיזֶה דָּבָר חָרִיף, כְּגוֹן מֶלַח אוֹ תַּבְלִין אוֹ סִיד חַי, אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ, וְנִלַּשׁ בְּתוֹכָהּ, כָּל הָעִסָּה אֲסוּרָה, מִשּׁוּם דְּמִתְחַמֶּמֶת שָׁם. וְאִם נִמְצָא בְּתוֹךְ הָעִסָּה גַּרְעִין תְּבוּאָה, יִטּוֹל מִן הָעִסָּה כָּעֲבִי אֶצְבַּע סָבִיב הַגַּרְעִין וְיַשְׁלִיךְ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר (תנ"ה תס"ז).

יִזָּהֵרוּ שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֶת הָעִסָּה אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד בְּלִי עֵסֶק. וּמִיָּד כְּשֶׁנִּגְמְרָה הָעִסָּה, יְחַלְּקָהּ כֻּלָּהּ לְהַמְגַלְגְּלִים. וְעַל כֵּן יֵשׁ לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עִסָּה גְּדוֹלָה רַק כְּפִי עֵרֶךְ הַמְגַלְגְּלִים. וְאִם נִשְׁאַר מִן הָעִסָּה בִּידֵי הַמְחַלֵּק, יְלוּשְׁנָה וְיַעֲסֹק בָּהּ, שֶׁלֹּא תָּנוּחַ אֲפִלּוּ רֶגַע בְּלִי עֵסֶק.

הַמְגַלְגְּלִים יְגַלְגְּלוּ בִּזְרִיזוּת, וְאַל יְשָׁהוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמַּצָּה כִּדְמוּת אֵיזוֹ צוּרָה. וְיַשְׁגִּיחוּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ פֵּרוּרִין מִן הָעִסָּה עַל הַדַּף. וְגַם שֶׁלֹּא יְהֵא מָדְבָּק בִּידֵיהֶם שׁוּם עִסָּה. וּמִיָּד כְּשֶׁרוֹאִין שֶׁנִּדְבְּקָה בָּהֶן קְצָת עִסָּה, יִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם הֵיטֵב.

מִיָּד לְאַחַר שֶׁנִּגְמְרָה הַמַּצָּה, יְנַקְּבוּהָ בִּזְרִיזוּת. וְלֹא יַעֲשׂוּ אֵיזֶה צִיּוּר בְּמַה שֶׁמְּנַקְּבִים, אֶלָּא יְמַהֲרוּ בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר, וּמִיָּד יִתְּנוּהָ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר. וְיִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא יַשְׁהֶה אוֹתָהּ אֲפִלּוּ מְעַט נֶגֶד פִּי הַתַּנּוּר, כִּי שָׁם תִּמָּהֵר לְהַחְמִיץ. וְעַל כֵּן צְרִיכִין לְהַדֵּר שֶׁזֶּה שֶׁהוּא מוֹשִׁיט אֶת הַמַּצּוֹת לָאוֹפֶה יִהְיֶה בַּעַל תּוֹרָה וְיִרְא שָׁמַיִם שֶׁיְּדַקְדֵּק בָּזֶה (תנ"ט ת"צ).

הַיָּרֵא דְּבַר ה', יִזָּהֵר שֶׁקֹּדֶם אֲפִיַּת הַמַּצּוֹת שֶׁלּוֹ, יַסִּיקוּ הֵיטֵב מֵחָדָשׁ אֶת הַתַּנּוּר וִיפַזְּרוּ אֶת הַגֶּחָלִים עַל פְּנֵי כֻלּוֹ, כִּי מִי יוֹדֵעַ אִם זֶה אֲשֶׁר אָפָה קֹדֶם לוֹ הָיָה נִזְהָר בְּכָל הַזְּהִירוּת (חַיֵּי אָדָם).

הָאוֹפֶה יִזָּהֵר מְאֹד לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא תִּתְכַּפֵּל אֵיזוֹ מַצָּה, וְגַם שֶׁלֹּא תִּגַּע אַחַת בַּחֲבֶרְתָּהּ, כִּי בְּמָקוֹם הַנִּגִּיעָה, וְכֵן בְּמָקוֹם שֶׁמִּתְכַּפֶּלֶת, אֵינָהּ נֶאֱפֵית מַהֵר וּמִתְחַמֶּצֶת. וְאִם אֵרַע שֶׁנִּתְכַּפְּלָה אוֹ שֶׁנִּתְנַפְּחָה אֵיזוֹ מַצָּה, צְרִיכִין לִשְׁבּוֹר [וּלְהַשְׁלִיךְ] אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא וְהוּא חָמֵץ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר. אֲבָל אִם נָגְעוּ זוֹ בָּזוֹ בַּתַּנּוּר כְּשֶׁהֵן עֲדַיִן לַחוֹת, יֵשׁ לְהַתִּיר בְּדִיעֲבַד. מַצָּה נְפוּחָה, הַיְנוּ שֶׁנִּכָּר שֶׁנִּתְחַלְּקָה הַמַּצָּה בְּעָבְיָהּ, וְהֶחָלָל הוּא כְּמוֹ רֹחַב אֲגוּדָל.

צְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא מִן הַתַּנּוּר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נֶאֱפְתָה קְצָת, עַד שֶׁאִם הָיוּ פּוֹרְסִין אוֹתָהּ לֹא הָיוּ כְּעֵין חוּטִין נִמְשָׁכִין. כִּי קֹדֶם שֶׁעוּר זֶה, הֲרֵי עֲדַיִן כְּמוֹ עִסָּה. וּכְשֶׁהִיא חוּץ לַתַּנּוּר, תִּמָּהֵר לְהַחְמִיץ. וְגַם הַמַּרְדֶּה שֶׁהוֹצִיאוּהָ עָלָיו, גַּם כֵּן אֲסוּרָה עוֹד לְמַצּוֹת. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לֵידַע אִם הָיוּ חוּטִין נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּהּ אוֹ לֹא, יֵשׁ לְהַחְמִיר מִסָּפֵק. אַךְ אִם קָרְמוּ פָּנֶיהָ, יֵשׁ לְהָקֵל.

רָאוּי לְכָל יְרֵא שָׁמַיִם שֶׁיְּהֵא הוּא בְּעַצְמוֹ עוֹמֵד וּמַשְׁגִּיחַ בַּעֲשִׂיַּת וַאֲפִיַּת הַמַּצּוֹת שֶׁלּוֹ וּלְהַזְהִירָם שֶׁיַּעֲשׂוּ בִּזְרִיזוּת וּבְהַשְׁגָּחָה. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂים גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְכֵן עוֹשִׂין גַּם בִּזְמַנֵּנוּ (ת"ס).

הַמַּצּוֹת שֶׁהֵם לָצֵאת בָּהֶן יְדֵי חוֹבַת אֲכִילַת מַצָּה בְּשִׁנֵּי לֵילוֹת הָרִאשׁוֹנִים, נִקְרָאוֹת מַצּוֹת מִצְוָה. וּצְרִיכִין לַעֲשׂוֹתָן לְשֵׁם מִצְוָה, עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל גָּדוֹל בֶּן דַּעַת, שֶׁהוּא בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְאִשָּׁה בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד. וּבְכָל הָעֲשִׂיּוֹת יֹאמַר הָעוֹשֶׂה, לְשֵׁם מַצַּת מִצְוָה, אֲפִלּוּ בְּשְׁאִיבַת הַמַּיִם. (כָּל הַדְּיָנִים שֶׁכָּתַבְנוּ בְּעִנְיַן אֲפִיַּת הַמַּצּוֹת, זֶהוּ לְמִנְהָגֵנוּ שֶׁאוֹפִין הַכֹּל לִפְנֵי הַפֶּסַח. אֲבָל בִּמְקוֹם הַדְּחָק שֶׁאוֹפִין גַּם בְּפֶסַח, יֵשׁ בָּזֶה עוֹד חֲמֻרוֹת יְתֵרוֹת עַל מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ. וְכֵן הַנּוֹהֲגִין לֶאֱפוֹת מַצּוֹת מִצְוָה בְּעֶרֶב פֶּסַח לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, צְרִיכִין זְהִירוּת יְתֵרָה).